

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

redactie en sekr.: postbus 7176, a'dam

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

administratie: pasteursingel 29b, r'dam-7

G. VAN ATTEN — GORINCHEM

De weg van de profeten en de kerk

Openb. 11:1-14

Uit hoofdstuk 10 zagen we, dat de kerk de opdracht heeft om te profeteren. Dat is haar taak in de eindtijd.

Die eindtijd beslaat heel de periode van Christus' hemelvaart tot Zijn wederkomst. Dat kan blijken uit de woorden van Petrus op het Pinksterfeest. Hij citeert dan de profeet Joël, die spreekt over het laatst der dagen. In die laatste dagen zal de Here dan Zijn Geest uitstorten over alle vlees. Die profetie is nu vervuld, zegt Petrus tot de Joden.

Dat zo de eindtijd aanbreekt, brengt ook mee, dat de centrale plaats van Israël, als het enige volk waaraan de Here Zich verbond, en van Jeruzalem, als de enige stad waar de Here wilde wonen, tot het verleden gaan behoren. En dat ook de eredienst in Jeruzalems tempel zijn tijd gehad heeft. Het offer, waar heel de oudtestamentische tijd op wachtte en van profeteerde, was gebracht aan het kruis.

Zo moest het gebeuren, naar de Schriften. De opgestane Heer heeft er zo over gesproken met Zijn discipelen. Op de Pinksterdag kan Petrus dat aan het volk doorgeven. Dat Jezus stierf, was naar Gods raad en voorkennis (Hand. 2 : 23).

Daarmee is Israël niet vrij gepleit van schuld aan de dood van de Here Jezus. Jezus zelf heeft over de stad geklaagd: Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt en stenigt wie tot U gezonden zijn. Hoe menigmaal heb Ik uw kinderen willen bijeenvergaderen als een hen haar kuikens, maar gij hebt niet gewild! Daarom ook heeft Jezus gesproken van de gruwel der verwoesting, die over de stad zou komen, en ook gekomen is. In het jaar 70 na Christus zijn stad en tempel verwoest.

Stad en tempel, waar aan de ene kant de zonde hoogtij vierde: veroordeeld en naar het kruis geleid. Een tempel, aan de andere daar werd de Christus Gods kant, die de Here ook niet meer nodig heeft (verg. de brief aan de Hebreëen). De Here bouwt een nieuwe tempel, Zijn gemeente: de woonstede Gods in de Geest.

We vinden dit nu terug in de eerste verzen van Openb. 11.

Johannes krijgt een meetstok om de tempel op te meten, en het altaar, en hen die daarin aanbidden. Door dat opmeten wordt die tempel, met degenen die aanbidden, tot Gods eigendom verklaard, tot Zijn onaantastbaar bezit. Dat is dan het centrale gedeelte van het heilgdom: het heilige der heiligen, en het heilige met daarin het reukofferaltaar. Dat reukaltaar kwamen we al vaker tegen in de Openbaring, als de plaats waar de gebeden der heiligen aan de Here worden geofferd. Onder dit centrale deel van de tempel versta ik, vooral in verband met het reukaltaar (andere onderdelen, nl. de kandelaar en de tafel worden niet genoemd) en met de mensen die aanbidden, de gemeente van het nieuwe verbond, die de Here nu Zijn woning noemt. De plaats, waar naar Zijn stem wordt geluisterd en waar de gebeden tot Hem worden opgezonden. Die gemeente staat in de wereld als Gods bijzonder eigendom. De gemeente van het nieuwe verbond. Zo laat de Here hier, na het klinken van de zesde bazuin, hetzelfde zien als na de opening van het zesde zegel. Het naderend einde werd getekent, maar voordat het komt, worden eerst de dienstknechten Gods verzegeld: het zaad van Abraham uit alle volken. Nu de zesde bazuin geklonken heeft, die het tweede wee over de wereld bracht, mag Johannes het weer zien: de Here beschermt Zijn eigendom. Hij biedt het ook een toekomst. Dat ligt besloten in het opmeten van de Here. Ik denk nu aan een van de nachtgezichten van Zacharia. De profeet ziet een man met een meetsnoer, die de stad voor de Here opmeet. En Ikzelf, luidt het woord des HEREN, zal haar een vurige muur zijn rondom, en heerlijkheid binnen in haar. Zo troost de Here Zijn gemeente.

Tevens laat Hij zien, dat alleen binnen die gemeente van het nieuwe verbond bescherming is te verwachten. Petrus heeft op Pinksteren de Joden gezegd: laat U behouden uit dit verkeerde geslacht. Want dat geslacht, dat zich blijft verbinden aan de oude eredienst en de vervulling daarvan in Christus blijft verwerpen,

zal Gods bescherming ontberen. De voorhof — dat is de plaats waar het grootste deel van de oudtestamentische eredienst zich afspeelde — wordt aan de heidenen overgelaten en onder de voet gelopen. Geen steen blijft op de andere. De oude eredienst wordt niet hersteld. Want de periode, waarin de heidenen de voorhof vertreden, duurt 42 maanden. Die maanden omspannen heel de nieuwtestamentische periode. Ze valt samen met de 1260 dagen, waarin de twee getuigen profeteren. En ook met de tijd, tijden en een halve tijd van 12 : 14 — de periode die de vrouw doorbrengt in de woestijn, waar ze door de Here onderhouden wordt. Die periode eindigt, als de getuigen opstaan en ten hemel varen — als het tweede voorbij is en het derde komt. Dat is dus eigenlijk: heel de eindtijd door.

Een vraag, die hierbij rijst, is: zou dit boek meebrengen, dat een herstel van Jeruzalem en Israël niet komt, maar stad en land tot het einde in handen van heidenen blijven? Ik kan die vraag niet beantwoorden. Het is in deze pericop ook, dacht ik, de hoofdzaak niet.

Hoofdzaak is, dat de Here met de wereld en met een afvallig volk (van oude en nieuwe bedeling) een rechtsgeding gaat beginnen. Daarom zendt Hij Zijn getuigen. Twee, omdat in de mond van twee getuigen of van drie elke zaak vast staat.

We hoeven niet aan historische figuren te denken. Met de twee getuigen wordt de kerk aangeduid in haar prediking in deze wereld: de prediking van verlossing en gericht.

De gemeente treedt op als de profeten onder het O.T. deden in Israël en soms ook naar buiten. Ze wordt getekend als Mozes en Elia, dat is duidelijk uit vs 6. Mozes en Elia hebben de strijd van de HERE gevoerd om het behoud van Gods volk, en om het hart van Gods volk. Zij redden het uit de macht van Egypte en uit de macht van de Baäl. Door hen liet de HERE zien, dat Hij als Enige recht had op het volk. Daarom sloeg Mozes Egypte met de tien plagen. Daarom sloot Elia's gebed de hemel.

Mozes en Elia — de wet en de profeten. De woorden van Gods recht, neergelegd in de woorden van de Schrift. Daarom heten de twee getuigen ook de twee olijfbomen en de kandelaars. Het beeld komt uit Zach. 4. ¹⁾ Het gaat er in deze benaming om, dat de getuigen een licht zijn in de wereld, gevoed door de olie van het woord Gods.

Zo staat Gods gemeente in de

wereld. D.w.z. U en ik. Onvoorstelbaar eigenlijk, dat de Here Zijn gemeente bekleed heeft met de macht van Mozes en Elia. Maar vooral: sierde met de opdracht van Mozes en Elia: getuigen van het recht, dat de Here heeft op deze wereld. En in dat getuigenis spreken met macht. Zeg niet te gauw, dat we van deze macht niets merken. Herinnert U, wat we in voorgaande hoofdstukken hoorden over de kracht van ons bidden. Het gaat er dan niet om, dat we met een vechtersmentaliteit in de wereld staan, alsof wij het even zullen klaren. Dat zullen we niet. Twee getuigen is niet veel in een grote wereld. Wat betekenen ze, wat betekenen hun woorden?

Dat hun woorden betekenis hebben, niet alleen voor God, maar ook voor de wereld, blijkt uit de reactie. Het beest uit de afgrond — de Gode vijandige wereldmacht, zie cap. 13 — doet hen de oorlog aan, overwint hen en doodt hen. Dat gebeurt in de stad, die geestelijk heet: Sodom en Egypte. Egypte, dat Gods volk verdrukt. Sodom als beeld van zedeloosheid. Tegelijk ook de plaats, waar hun Here gekruisigd werd. Door het ongeloof en de onwil van Israël was Jeruzalem geworden tot Sodom en Egypte. Die kant kan een kerk ook uit groeien. Ik denk aan de vervolgingen door de roomse kerk in de 16e eeuw, en aan kerken die zich scharen aan de zijde van goddeloze machthebbers. Openb. 17 zal daar een brede tekening van geven. ²⁾ Maar: als de tegenpartij denkt gewonnen te hebben, de macht van het evangelie in de wereld te hebben uitgeschakeld (die tendens merken we op in de wereld van vandaag), dan komt de Here. De vermoorde getuigen, wie de laatste eer niet waardig werd gekeurd, maar wier lijken op straat te kijk lagen, staan op door Gods kracht en worden tot Hem opgenomen. Hij heeft de Zijnen geteld en opgemeten! Ten aanschouwen van de ganse aarde worden ze opgenomen tot hun Heer.

Zo gaat de Here recht doen. Aan Zijn getuigen. En aan de wereld. Want de stad stort voor een tiende deel in. Zeven duizend mensen worden gedood. De overigen aanbidden de God des hemels. Niet uit bekering, maar uit ontzag. Dan is het tweede wee voorbij. Het derde komt. De laatste bazuin.

¹⁾ In Opbouw van 6 okt. 1972 heb ik over dat visioen geschreven, mede onder verwijzing naar Openb. 11.

²⁾ Zie hiervoor de brochure van prof. B. Holwerda, De Kerk in het eindgericht.

C. VEENHOF — KAMPEN

*De les der geschiedenis is
dat de mensen die les nooit leren.
Wie de les der geschiedenis
niet ter harte neemt
is gedoemd de geschiedenis over te doen.*

1945 - MEI - 1975

Als aan je gevraagd wordt een artikel te schrijven ter herdenking van de bevrijding van ons volk die voor dertig jaar tot stand kwam, komt er als van zelf een golf van herinneringen in je op en vermenigvuldigen zich je gedachten.

Je kunt daaruit slechts een paar kiezen om er iets over te zeggen.

■ voor de oorlog

Als ik aan de tweede wereldoorlog denk gaan mijn gedachten altijd eerst uit naar de jaren dertig. Het duivelse „gemaanse” heidendom had bij de aanvang daarvan het volk van Duitsland al meer in zijn greep gekregen. Het verbijsterende verschijnsel deed zich daarbij voor dat ten slotte alle geledingen van het volksleven — die van onderwijs, wetenschap, kunst, bedrijf, arbeid, enz. — zich lieten „gelijkschakelen” en zo dienstbaar werden aan de Hitlerbende en de uitvoering van de satanische plannen daarvan. Het meest ontstellende was dat ook een grote massa kerkleden en kerkelijke leiders het „ontwakende Duitsland” met sympathie of zelfs met vreugde begroetten en de wending welke in die jaren de geschiedenis van het duitse volk nam als „Gottesfügung”, een soort goddelijke openbaring en opdracht waardeerden. Alleen de „Bekennende Kirche” onder leiding van mannen als Karl Barth, ler e.a. zeiden een krachtig „neen” Hans Asmussen, Martin Niemöller tegen de cultus van het „Germanendom” en de misdadige praktijken die daarmee gepaard gingen.

Op de steeds sterker en wreder wordende terreur van de Nazi's reageerde ons volk globaal genomen zwak, om niet te zeggen onverschillig en lamendig. Van allerlei kant werd het parool uitgegeven: „neutraal zijn”. Van een met open armen ontvangen van de gehoonde en getrapte Joden was geen sprake. Ons volkje beet zich vast in zijn eigen problemen die in vergelijking met wat dreigend naderbij kwam niet meer dan pietluttigheden waren. De gemeenteraad van Amsterdam leuterde in die dagen uren over de prijs van een tramkaartje!

En wat ook hier het ergste was: de houding van de kerken was, een enkele uitzondering daargelaten, ver beneden de maat. Dr G. van Roon heeft in zijn „Pro-

testants Nederland en Duitsland” daarover een onthutsend verhaal gegeven. Ds Overduin recenseerde het onder de titel „Een ontdekkend, beschamend en leerzaam boek.” Veel prominenten in de kerkelijke wereld peilden de demonie van het nazisme niet. De Standaard, het hoofdorgaan van de ARP, had zelfs een goed woord over voor de nazi-bijbel, Hitler's „Mein Kampf”! Dit boek, waarin Hitler brutaal zijn boosaardige plannen onthulde werd hier nauwelijks ernstig genomen, zelfs niet gelezen.

Den Doolaard vertelt in zijn autobiografisch „Ogen op de rug” dat tot zijn verbijstering Koos Vorink, een grote man in de SDAP, het nog niet gelezen had toen reeds honderdduizenden exemplaren daarvan in omloop waren. Van de regering die naar Londen uitweek kenden alleen Koningin Wilhelmina en Gerbrandy dat boek! Daarom wisten zij precies met wat voor een schurk zij in Hitler te doen hadden en wat hij in zijn schild voerde. Dezelfde Den Doolaard, die als eerste buitenlandse dagbladcorrespondent door de Nazi's het land werd uitgejaagd omdat hij niets dan de waarheid vertelde over wat het duivelsgebroed in Berlijn uitspookte, schreef na zijn uitwijzing een boek: **Het hakenkruis boven Europa**. Maar hij kon er alleen met grote moeite een uitgever voor vinden!

En er werden maar enkele honderden exemplaren van verkocht! Ons volk wilde rust, rust. Het is gebeurd dat een spreker die voorspelde dat, als met name Frankrijk en Engeland niet krachtig optraden, er onherroepelijk een oorlog zou uitbreken, met tomaten werd bekogeld.

Onze defensie werd hopeloos verwaarloosd. De socialisten bleven — tot het te laat was — volhardend hun leus opheffen: **geen man en geen cent**. In Nederland heerste bijna een jubelstemming toen Engeland en Frankrijk in 1938 in München Tsjecho-Slowakije voor de nazi-tijgers wierpen. De vrede was nu immers gewaarborgd. Bekend is het verhaal dat Daladiër, de franse minister-president, met Chamberlain het Münchener verraad pleegde toen hij naar Parijs terugkeerde en bij het vliegveld een enorme mensenmenigte ontdekte, tegen de naast hem zittende official zei: „Ze zullen me lynchen”. Deze kende evenwel zijn pappenheimers beter en antwoordde: „Welnee, ze zullen u bejubelen”. En dat gebeurde inderdaad ook! Hetzelfde zou op Schiphol gepasseerd kunnen zijn. Natuurlijk waren er uitzonderingen. Mannen die doorzagen wat

gaande en komende was. Maar hun taak was zwaar. Wat ze zeiden werd hun zeker niet algemeen in dank afgenomen. Churchill die voortdurend in krantenartikelen waarschuwde voor een dreigende oorlog en naar later bleek verbluffend juiste inlichtingen verstrekte, met name omtrent de formidabele herbewapening van het Nazi-rijk, werd als oorlogshitsers gediskwalificeerd — Men weet dat, naar de mens gesproken, de ondergang van het Nazi-rijk, aan deze man te danken is! En hij, zo uiteindelijk de grote bevrijder van ons volk is geworden.

■ in de oorlog

In de eerste tijd van de bezetting, toen de „bezetters” nog al vriendelijk was en, zoals Seyss Inquart zei, ons volkskarakter niet wilde krenken, was de situatie ook zeer benauwend. De moffen waren „correct”. De „Nederlandse Unie”, een organisatie die „de nieuwe situatie” van Nederland als definitief aanvaardde trok honderdduizenden. Zij was van oordeel dat Duitsland de beheersende factor in Europa zou blijven, dat men dat als een feit moest aanvaarden en, daarvan uitgaande, het beste moest zien te bereiken van wat te bereiken viel. Velen tobden met de vraag: „Wat moeten we doen?” Waar ligt de grens tussen gehoorzaam zijn en verzet? Wat mag en moet men riskeren? Wanneer moet men „nee” zeggen en het risico lopen „ingesperd” of gefusilleerd te worden. Die aarzelingen waardoor veel onheil werd aangericht waren voor een groot deel het gevolg van het niet tijdige doorzien van het duivelse van de nazi-ideologie, van het niet vroegtijdig onderkennen dat men in de Hitlerbende te doen had met een groep misdadigers, een „Aus geburt der Hölle.”

Maar er waren er ook die bij het uitbreken van de oorlog geen ogenblik aarzelden omdat zij „de geesten hadden beproefd.” Bij mannen als Schilder, Algra,

Schouten, Bruins Slot en vele anderen was er geen moment van deinzing. Schilder was één van de eersten die achter de grendels ging vanwege zijn voluit religieus en moedig verzet. Hij had het aan de nog niet ten einde gekomen „zoethouders” van het Nederlandse volk door de Duitsers te danken dat hij na enkele maanden weer vrij kwam. Maar later hebben ze hem, gelukkig tevergeefs, weer proberen te grijpen, meer dan eens! Schandelijk daarentegen was de houding van mannen als Hepp en H. H. Kuyper. De eerste verkondigde dat in bezettingstijd zwijgen een bewijs van kracht was! Wat de tweede presteerde was ronduit gemeen.¹⁾

Ik herinner me nog levendig wat in 1936 passeerde. Op de in dat jaar gehouden synode kwam ook de houding tegenover de NSB aan de orde. De synodebesluiten daaromtrent werden naar gewoonte voorbereid door een commissie. Praeadvisers daarvan waren H. H. Kuyper en Schilder. Geheel tegen de gewoonte in stelde de voorzitter voor de rapporteur over deze zaak bij stemming aan te wijzen! Schilder kreeg alle stemmen. Hij was woedend over deze gang van zaken. Men vertrouwde H. H. Kuyper toen reeds niet ten aanzien van het nazisme. Maar men durfde dat niet openlijk te laten blijken! En daarom: niet een rapporteur aanwijzen zoals gewoonte was na onderling overleg, maar bij geheime stemming! Schilder maakte het rapport over die zaak. Maar, ongevraagd, HHK ook! Boven de door hem aan de commissieleden uitgereikte exemplaren daarvan stond „persoonlijk eigendom van H.H.K.” Ik heb destijds dat stuk gelezen — Schilder logeerde tijdens de synode bij mij —. Het was een geraffineerde goedpraterij van het nazisme. Het heeft mij altijd gespeten dat ik dat infame stuk niet heb gecopieerd. Toen Schilders rapport door de commissie was aanvaard nam H.H.K. de exemplaren van het zijne terug. Kuypers schunnige houding tijdens de bezetting, die zeer veel kwaad

De afgod

*Wij waanden 't heidensch vak al ver van ons,
wanneer geboren slaven,
met ketens aan van staal en brons,
hun lijf ten besten gaven
en dienden, platgevelde, hun weerga te enen bank,
uit eereloozen dwang.*

*Wij waanden 't heidensch vak al ver van hier
wanneer, uit jeugdige aderen,
ons bloed, bij dat van peerd en stier,
door de afgevallene vaderen
gestort wierd en genut, om 't heidensch bloedaltaar,
met schandelijk gebaar.*

*Wij waanden 't ... Erger wordt nu slaafsch gewand¹⁾
ons op den hals gebogen,
en schandelijker zielofferand
schier elken dag geplogend!
Wie de offenaar? Al wie de vrijheid haat!
En 't afgodsbeeld? DE STAAT!*

GUIDO GEZELLE

¹⁾ dwangjuk

heeft veroorzaakt, was toen voor mij geen verrassing!

Was aanvankelijk de houding der kerken in het eerste oorlogsjaar zwak, om niet te zeggen: slecht. Later werd dat veel beter. Kardinaal De Jong, dr Gravemeijer, Buskes, Donner, Van Dijk e.a. waren „trouw” en trotseerden alle gevaar bij het wijzen van de weg die de kerken en de gelovigen in die moeilijke dagen hadden te gaan.

Met ere moeten voorts worden genoemd de vele mannen en vrouwen die om Gods wil de strijd tegen „de gekroonde rover” met de inzet van hun leven voerden. Hoevelen hebben een afschuwelijke dood gevonden!

Ik denk dikwijls aan één van hen die mij het volgende biechtte: „Eerst vocht ik tegen „die rotmoffen”. Maar daarbij ben ik vastgelopen. Dat was alleen maar een strijd uit haat. Daarna vocht ik voor „ons volk”. Maar ook dat hield ik niet uit. Want wat is „ons volk”? De grote massa denkt alleen aan zichzelf. Nu vecht ik tegen alle onrecht, gemeenheid, verraad, misdadigheid. Nu kan ik het biddend volhouden!” En voor de gevaarlijkste opdrachten deinsde hij niet terug.

Pas later, toen de druk van de bezetting al zwaarder en de vervolging door de Hitler-knechten steeds wreder werd, werd ook het actief en passief verzet meer algemeen. Maar — toen raakte de druk van de nazi's ook direkt aan de eigen existentie, toen wist iedereen van martel- en moordpartijen, van concentratiekampen en gaskamers! En — toen kwam ook de nederlaag van de Duitsers steeds duidelijker in 't zicht!

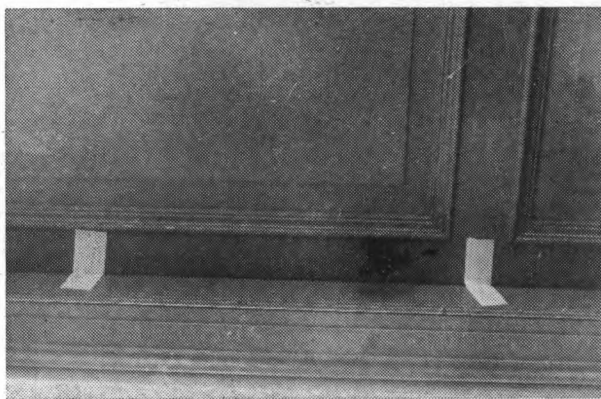
■ na de oorlog

De tweede wereldoorlog is nu dertig jaar voorbij.

Na de oorlog begon een periode van gestage wederopbouw. Amerika bewerkte niet alleen onze bevrijding maar schonk ook de honderden miljoenen die de grondslag werden van onze huidige welvaart. Nooit heeft ons volk het in materiële opzicht zo goed gehad als nu. Maar misschien ook nooit zijn de spanningen in het volksleven, de polarisatie en de intolerantie en ook de ontevredenheid zo groot geweest. En misschien ook nooit waren kerken en gelovigen zo zwak in het beproeven der geesten of ze uit God zijn. Men heeft er onttellend weinig besef van dat de dreiging van een gigantische demonische macht uit het oosten veel en veel groter is dan in de jaren dertig. En dat de aard van die macht in wezen dezelfde is als die van toen. Ik heb daar reeds meermalen op gewezen. En daarom wil ik nu graag het oordeel geven van een ander. En wel van ds Overduin. Het is het slot van zijn bespreking van het boek van dr Van Roon die ik zo even reeds noemde.

Ds Overduin wijst er daarin op dat de jaren dertig een moeilijke tijd waren in sociaal-economisch opzicht. De problemen die daarmee verband hielden konden alleen op internationaal niveau worden opgelost. De overheid beschikte.

„Vandaag beleven wij weer hetzelfde. De maatschappij is niet volmaakt, hoewel heilig vergeleken met vijftig jaren geleden en

Prof. Schilder werd reeds in augustus 1940 door de bezetters gevangen genomen. Ten gevolge van de in het eerste jaar door Seys Inquart gevoerde „grootmoedigheidspolitiek” kwam hij in december 1940 weer vrij. Maar later kwam in Kampen het bevel dat K.S. in „Schutzhäft” genomen moest worden. Dank zij de oplettendheid en de moed van de politiefunktionaris Kapenga kon Schilder gewaarschuwd worden en de dans ontspringen. Bij één van de visites van de Nazi-schurken werd zijn studeerkamer overhoop gehaald en verzegeld. Dit fotootje is er één van de verzegelde studeerkamerdeur.

met verreweg de meeste landen heden ten dage. Er zijn maatschappijcritici, die tekeer gaan, alsof wij in Zuid-Amerika of in de negentiende eeuw leven. Uitgaande van de onvolmaaktheden, die opgeblazen worden en het vele goede, dat verzwegen moet worden, verwachten velen heil van een marxistisch (leninistisch) systeem. Men ziet dan liever niet in de spiegel van wat Rusland er in bijna zestig jaar van gemaakt heeft maar wel in de toverspiegel van wensprojecties en idealiseren.

Ik ga niet herhalen, wat ik in dat genoemde artikel (nl. „Wij zijn hardleers” - ds O. schreef dat in Centraal Weekblad) schreef. Laten wij als besluit eens luisteren naar minister Vredeling. Het volgende neem ik over in het kader van het besproken boek, dat ontdekkend, beschamend en... leerzaam is. Dus tot lering: „De Sowjet-ideologie streeft naar wereldheerschappij. Ideologie bestaat uit woorden, maar er zit een verschrikkelijke macht achter, die zich ook stilzwijgend doet gelden. Ook al zouden hun bedoelingen goed zijn, dan nog geldt „Leidt hen niet in verzoeking”.

Democratie is niet iets vanzelfsprekends. Dat kan zo veranderen. Tenslotte leeft een groot deel van de wereldbevolking onder andere systemen. Het is een opgave om jongere generaties daarvan te overtuigen. Ik ben zeer bezorgd over de genuanceerde manier waarop vele jongeren tegen het communisme aankijken. Nu hoor je weer dat die Solzjenitsyn maar een rechtse vent is. Dat vind ik irrelevant. Die man heeft een diepe wijsheid opgeschreven.

Ik heb een diepe afkeer van het communistische systeem. Hele generaties dienen er als mest voor de volgende. Die prijs is mij te hoog want het individu is onvervangbaar. Het individu wordt opgeofferd aan het algemeen welzijn, maar wat dat algemeen welzijn is, bepaalt een ander...

Ik heb begrepen dat het mogelijk is dat mensen bonafide communist worden. Mensen die het systeem hebben gewogen en het niet te licht bevinden. Dat maakt het communisme alleen maar gevaarlijker. (Vergelijk hiermee christenen en predikanten die indertijd ook het nationaal-socialisme niet te licht hebben bevonden, trouwens alles wat Vredeling van het communisme zegt, gold ook van het nazidom.) Die zo genuanceerd er tegen aankijken, volgen een modetoon. Vanuit mijn

vroegere christelijke achtergrond spreek ik vaak uit de bijbel en ik denk weleens „vergeef het ze want ze weten niet wat ze doen”.

„De jongeren missen de ervaring die wij in de oorlog hebben gehad. Die ervaring is niet over te dragen, daarin falen wij. Die jongeren zeggen terecht, ik was er niet bij, wat moet ik ermee. Maar ik mag er wel tegen tekeer gaan, ik zeg, ga erheen en kijk. Diepe indruk hebben twee dienstweigeraars in Oost-Duitsland op minister Vredeling gemaakt. „Die jongens werden eerst drie jaar opgesloten en mochten daarna niet meer studeren. Zo gaat het daar. En de jongens die hier lopen te roepen dat Kees Vellekoop (een tot gevangenisstraf veroordeelde dienstweigeraar) vrij moet, die zouden als ze eens in Oost-Duitsland hebben rondgekeken, wel wat minder hard roepen...”

Vredeling is vanzelfsprekend voor ontspanning tussen Oost en West, maar niet op een irreële manier. „Volledige ontspanning is overigens alleen maar te bereiken als er steeds meer mensen als Solzjenitsyn opstaan, zich durven te uiten, ondanks het risico voor jaren opgeborgen te worden”.

Van de zgn. sociale verdediging, die de PPR voorstaat, zei Vredeling het volgende: „Nee, de sociale verdediging is een interessant idee maar niet bruikbaar. Het is onverantwoord om te zeggen: laat ze maar komen. Misschien word ik nu wat emotioneel, maar wat doe ik met de moeder van de jongen die dan in het verzet gaat. Daar schrik ik van terug, wetende wat zo'n moeder doorstaat als die jongen onderduikt en verzet pleegt”.

„Ik zal alles doen om die situatie te voorkomen”.

Tot zover minister Vredeling. Ja de les der geschiedenis. Ik zou alle idealistische onnozele halzen wel willen toeschreeuwen: lees Van Roon, De Jong en vele anderen. In de vakantie las ik ook „Te mogen leven”, een Nederlandse Jodin vertelt haar geschiedenis van Johanna Ruth Dobschiner en „Een Groninger pastorie in de storm” van J. A. Ader-Appels. Hebben al die helden in de ondergrondse dan voor niets geleiden?

Sufkousen kunnen ongewild nog gevaarlijker zijn dan misdadigers.

Nadat ik dit artikel geschreven had kwam godsdienstleraar G. Los van het Zwolse Lyceum in de belangstelling. Hij meende dat zijn lidmaatschap van de CPN best

verenigbaar was met zijn christen-zijn en zijn leraarschap bij het christelijk onderwijs. In Arnhem hadden wij ook een christelijke onderwijzer, die vóór de komst van de Duitsers verdacht was. Hij had eerst beweerd, dat het geloof in Christus en in de Führer best samen konden gaan, ja dat het geloof in Christus het allerbeste beleefd kon worden door het geloof in het nationaal-socialisme. Zodra de Duitsers in ons land waren kwam de aap uit de mouw en offerde hij zijn christen-zijn op aan het nationaal-socialisme. Er moest een keuze gemaakt worden. Deze gevaarlijke verblinding bracht al spoedig het hoofd der school, verscheidene bestuursleden in de gevangenis en ondergetekende in Amersfoort en Dachau. Ja, wat een verblinding, alsof absolute gehoorzaamheid aan de Romeinse keizers, de kerk, de vergoddelijkte staat of partij samen kunnen gaan met de absolute gehoorzaamheid aan Jezus Christus.

Wanneer theologische studenten, mensen uit het christelijk onderwijs, een deel van de (christelijke) pers, het in mindere of meerdere mate opnemen voor het standpunt van de heer Los, is dit een bewijs van een ontstellend gebrek aan onderscheidingsvermogen, van een valse tolerantie, van een hardleersheid ten aanzien van de lessen der geschiedenis, van een idealisme zonder gezond realiteitsbesef, van een niet (willen) doorzien van de marxistisch-leninistische infiltratie- en uitholingsmethoden, van een niet-ernstig-luisteren naar de stem van miljoenen vermoorden en van de levenden, die roepen om een menswaardige vrijheid van meningsuiting en om de meest elementaire beginselen van de democratie.

Het schoolbestuur, de rector, de leraren, de ouders, die overtuigd zijn dat geen enkele linkse of rechtse totalitaire staats- of partijopvatting te verenigen is met het evangelie van Jezus Christus, verdienen onze sterke steun. Veel behoef ik hier niet aan toe te voegen, omdat verscheidenen hun stem duidelijk verheven hebben. Ik eindig met het aanhalen van drie oordeelsverklaringen van prof. dr Herman Ridderbos in het 'Gereformeerd Weekblad' van 11 oktober 1974 ten aanzien van de verklaring van een „handvol theologische studenten”: dit stuk is zo onintelligent, zo onkritisch, zo onnozel.

Ik herhaal: sufkousen kunnen ongewild nog gevaarlijker zijn dan misdadigers.”

☆☆☆

Tot zover ds Overduin.

Ik hoef er niets aan toe te voegen. Alleen dit: bij een enquête gehouden onder de leerlingen van het Zwolse Lyceum bleek dat de helft ervan vóór handhaving van de kommunistische leraar was. Zó erg was de indoctrinatie vóór 1940 nog niet.

¹⁾ Ik citeerde een aantal van zijn afschuwelijke uitspraken in mijn brochure *In den chaos*. Gerrit Kamphuis schreef in reactie op H. H. Kuypers geschreef een gedicht „Der kerken klage” dat illegaal werd verspreid. Een couplet ervan is dit:

Is dat de zoon van Kuypers,
De leider van zijn volk?
Geef hij nu als een kruiper,
Tussen spion en gluipeer,
Joden den dolk?

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Dit goede blad

Zo'n jaarvergadering van onze persvereniging! Waar ter wereld vindt u een kerkelijk blad, dat gedragen wordt door de liefde en de inspanning van een eigen vereniging? Alleen in Nederland; alleen in de gereformeerde kerken; alleen in de buiten verband gezette kerkjes en onder verstrooide enkelingen.

Nu, die persvereniging vergaderde. In Utrecht. Wie de puzzelrit had gewonnen mocht meedoen. Op de convocatie stond weliswaar, dat je op de rotonde voorbij de Berenkuil recht door moest gaan — maar dat was alleen om het wat moeilijker te maken. De domoren, die gewoon recht door gingen, kwamen in het sportpark uit. De slimmerds kwamen in de Jerusalemkerk. Met het verheerlijkte gezicht van mensen, die je niets moet wijsmaken. Vrienden en broeders ontmoetten elkaar in de nieuwe Jerusalemkerk. De zusters in groten getale, overmits niet alleen kerk maar ook persvereniging vrouwelijke woorden zijn. Maar wie van die juichend zingende schare let op zulke beuzelingen?

Ja, zingen kan ons volk wel. Er werden goede liederen gezongen. Uit het nieuwe liedboek — maar goede liederen. Zoals psalm 103. En een leuk orgeltje, dat stimuleerde tot zingen. Looft God de Heer met zingen ende spelen. Amen.

De stemming bleef eerst wat onzeker, ondanks de zang. Het kon vriezen, het kon ook dooien. Een tikje onvrede over de teruggang van abonnementen; een tikje schroom, om dat aan iemand te verwijten.

Toch. Voorzichtig kwam één schaap over de brug: of het niet aan de redactie lag? En om zijn vraag ernst bij te zetten preciseerde hij de feilen van een der redacteuren — uitgerekend die van onze feuilletonist. Nu is die, onder ons gezegd, ook wel een onmogelijk man: altijd balancerend aan de grens van het toelaatbare, meermalen uitgesproken uitdagend, en zelden om het ten volle met hem eens te zijn. Maar ben je het goed met hem eens, dan heeft hij die keer juist niets nieuws gezegd.

Helaas, andere lezers vonden het nodig een ander standpunt in te nemen, waardoor het scheepje weer in de koers kwam te liggen. Zodat het redac-

tiebeleid, losgekoppeld van de financiën, als programmapunt toch even de volle aandacht kon krijgen.

Daarna passeerden diverse mogelijkheden de revue, teneinde het abonnementental drastisch te verhogen. Want dat moet toch kunnen? Wanneer nu eens één gepensioneerd jonge man of vrouw, die zijn dagen nuttig wil besteden, hier zijn schouders onder wilde zetten. Het karwei zou in een jaar gepiept zijn. Regelmatig elke week iets laten horen. In een hoekje, dat niemand overslaat, omdat er altijd iets goeds in staat. Regelmatig corresponderen met individuele lezers; net zo lang tot die goede mensen elk twee nieuwe abonnees hebben aangebracht. Door de persoonlijke band, die uit deze correspondentie ontstaat (en ook krachtens de inertiewet, als u dat iets zegt) blijven die goede mensen nog meer abonnementen aanbrengen. Het wordt een sneeuwbal-effect; een lawine, als u niet oppast.

En dan — verdikkeme, met uw permissie — dit goede blad is het toch ook wáárd, te worden gelezen? Ondanks die redacteur, die er altijd de ethische kantjes afloopt staan er toch wekelijks zo veel beste dingen in, dat het blad soms buiten ons „kamp” een ontdekking wordt genoemd? In het buitenland grijpen ze er naar, die Nederlanders kunnen lezen. Ver buiten onze kringen wordt uit Opbouw regelmatig en dankbaar overgenomen in kerkelijke bladen. En er zijn aardig wat niet-kerkelijke abonnementen, onder ons gezegd en gezwezen; van mensen, die het contact met een leesbaar kerkelijk blad aanhouden, ook zonder vooralsnog over onze hoge kerkdrempel te stappen.

Maar waarom moeten die dingen eigenlijk hardop gezegd worden? Om die ene gepensioneerd jonge vrouw of jonge man uit zijn schuilhoek te halen? Kom aan, waar zit u ergens! Niet zo bescheiden alstublieft. Voor de dag ermee. Schrijf even naar de secretaris van de persvereniging Opbouw, dat is D. Voogd, Pasteursingel 29 b, Rotterdam. En weet dat de psychologie van de reclame tot uw dienst staat om krachtig het abonnementental tot zulk een peil op te voeren, dat de redactie kan schrijven; ongehinderd door deze materiële begrenzingen.

—o—

De vergadering had als thema: de Christelijke opvoeding in gezin, school en kerk. Een ouderwets thema en allerminst afgezaagd. Want moeten de kernpunten van de blijde boodschap van onze verlossing niet steeds nieuw, steeds gevarieerd, steeds in een eigentijdse verpakking worden verkocht?

Wie verouderde termen handhaaft suggereert de jeugd, dat de dienst des Heeren een zaak uit de oude doos is. Wie versleten vertalingen gebruikt — idem dito. Wie probleemstellingen verkondigt, kerkelijke toestanden overtrekt, die volstrekt langs onze jeugd heengaan — slaat de plank mis.

W. G. VISSER — UTRECHT

Het boek Daniël

DANIËL III

Het gouden beeld

Het ligt voor de hand het gouden beeld dat groot en indrukwekkend door Nebukadnezar werd geplaatst in het dal Dura, te zien in het verlengde van het beeld dat de koning heeft gezien in zijn droom. De verontrusting, door die droom veroorzaakt en het ontzag van Daniëls God, die verborgenheden openbaart, zijn na verloop van tijd weer verdwenen. En Nebukadnezar kan nu zijn eigen diepste verlangens gaan realiseren. In zijn droom kon hij niet verder komen, dan dat hij zichzelf zag als een gouden hoofd; daarna was de droom uit de hand gelopen. God zelf had de gedachten van de koning doorbroken.

Het gouden beeld van wel 30 meter hoog is kennelijk een verbeterde uitgave van het grote en hoge beeld, dat wel een buitengewone glans vertoonde, maar toch voor het overgrote deel niet uit goud bestond. De duidelijke boodschap, dat Babels macht van korte duur zou zijn en dat alle menselijke grootheid plaats moet maken voor Gods koningschap is wel verstaan, maar niet aanvaard. De waarheid wordt in ongerechtigheid ten onder gehouden.

Babel brengt de gouden eeuw, het eeuwigblijvende mensenrijk. Daarvoor zal alles moeten buigen. Plechtstatig worden ze opgesomd: de stadhouders, de oversten, de landvoogden, de staatsraden, de schatbewaarders, de rechters, de bewindvoerders, ja alle bestuurders der gewesten. Als de muziek gehoord wordt moeten

allen — in één beweging neervallen. Alleen het beeld blijft staan. Van verbijzing is geen sprake. Integendeel: het gouden beeld houdt eeuwig stand en ieder moet zich er voor buigen.

De huldiging van dit beeld houdt nauw verband met de verering van de goden, die maaksel van de mensen zijn. Wel wordt er onderscheid gemaakt tussen de aanbidding van het beeld en de verering van de goden, maar ook wordt de weigering om voor het beeld te buigen erkend als het niet willen vereren van enige god en het aanbidden van de éne God. (vs 28) Het buigen voor het beeld is dan ook geheel en al een religieuze aangelegenheid. En ieder die zich neerwerpt voor het beeld komt in de greep van de demonen. Immers afgoden zijn niets, slechts mensenwerk en ijdelheid. Maar demonische machten zijn verschrikkelijke werkelijkheid.

Zo spreekt Paulus: offeren aan afgoden is offeren aan boze geesten (1 Cor. 10:20). En zo spreekt Johannes: Het beeld dat ieder moet aanbidden is het beeld van het beest, dat zijn macht heeft ontvangen van de draak (Openb. 13). Daarom is het gouden beeld een beeld van alle tijden; en de eis tot

huldiging is een eis die de eeuwen door wordt gesteld. We krijgen er allemaal mee te maken. En hoe!

Eenheidsdwang

De eis om te buigen voor het beeld laat geen plaats voor uitzonderingen. Alle middelen worden aangewend om ieder mee te laten doen.

Allereerst is er de muziek. Een machtig middel om de mensen mee te slepen. Tot vier maal toe worden de instrumenten genoemd in bijna eentonige herhaling: hoorn, fluit, citer, luit, harp, doedelzak en allerlei soort van muziekinstrumenten. Het lijkt een parodie op Psalm 150. En de keus is inderdaad: Looft God in Zijn heiligdom of: Aanbidt het beeld:

God zelf doet ons kennen de waarde van de muziek. In het dienen van Hem. Muziek kan zijn een middel van de Geest. Elisa vraagt om een citerspeler. „En het geschiedde toen de citerspeler speelde, dat de hand des HEREN op hem kwam” (2 Kon. 3:15). Saul ontmoet een schaar profeten met harpen, tamboerijnen, fluiten en citers. „De Geest van God greep hem aan en hij geraakte onder hen in geestvervoering.” (1

Wie de jeugd opzadelt met theologische striklisjes en dogmatische haken-en-ogen, draait de klok terug; misschien wel tot in het oude testament. En dat is niet best.

Terecht werd gezegd, dat de 'leer' niet voldoende is. Dat de kinderen uit de praktijk van ons christen-zijn, uit de praktijk van onze „Godzaligheid” nader en breder worden onderwezen in deze zaligheid. Dat de kerkelijke frontlijnen, kazematten en fictieve vijanden ons niet zalig of slecht maken. Dat de veranderlijke kerkelijke gedragsregels ons levenspatroon niet aangeven. Maar dat de vrees des Heeren, de vrees om Hem te bezeren, het begin van alle wijsheid is. En dat ouders, aan wie de geur des levens niet op te merken valt, huichelaars zijn; dat de jeugd hier een bijzonder fijne neus voor heeft.

—o—

Die jeugd. Ze was rijkelijk aanwezig. Hartverblijdend, gewoon. Het heeft er wel eens op geleken, dat ons blad een belegen snoepje van de week voor ervaren fijnproevers zou gaan worden. Maar dat bleek nu wel anders. Van diverse jonge lieden kregen wij te verstaan: dat we door moeten gaan, ons niet uit het veld laten slaan door muizenissen.

Zo was het voorstel uiterst praktisch: om samenwerking te zoeken tussen school, huis en kerk; voor wat de eredienst betreft bijvoorbeeld. Er zijn tal van kerken — zelfs onder ons enkele — waar een 'lied van de week' op school wordt ingestudeerd, om op zondag te worden gezongen. Terecht werd verwezen naar ds J. Calvijn, die er voor zorgde, dat de schoolkinderen van Genève de psalmen leerden; op die wijze waren ze de motor voor de zondagse kerkzang. Er waren tot 1637 geen orgels aanwezig, moet u denken. De kerkzang dreef op de kinderstemmen. En dat behaagt de Heere, zegt psalm acht. Ook Luther kende de waarde van de jeugdige school- en gezinszang. 'Een schoolmeester die niet kan zingen', dreigde hij, 'die kijk ik niet aan'.

En dan zijn er stumperds, die urmen over 'al die nieuwe liederen', die ingestudeerd moeten worden. Nog afgedacht van een nieuwe psalmberijming. Nee. Dan in de eeuw van de reformatie! Een hele bundel psalmen werd stuk voor stuk ingestudeerd. Op de scholen, in de huizen, dan in de kerk. Elke week een nieuwe psalm. Psalmen zonder genummerde coupletten, die dus in hun geheel werden gezongen. Tot in de vorige eeuw werd in Frankrijk hier en daar het hele psalmboek van voor naar achter gezongen. Het Convent van Wezel gaf de kerken in overweging: psalmbordjes op te hangen in de kerk. Waarvoor? Opdat de gezinnen vooruit zouden weten, welke psalmen de aanstaande week zouden worden gezongen! Niet vandaag — want dat was al bekend en ingestudeerd.

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

Sam. 10 : 5, 10). En in de tempel wordt de HERE als uit één mond geloofd met gezang en snarenspeel. Muziek sleept mee en bindt samen; ten goede óf ten kwade. Ook de wereld zonder God kent de betekenis van de muziek. Wie zou niet in vervoering komen als het hele orkest inzet?

Dan is er het middel van de massasuggestie. Op één en hetzelfde moment moeten allen ter aarde neervallen; wie blijft staan valt ogenblikkelijk op als uitzondering. En wie heeft de moed om een éénling te zijn?

En tenslotte is er de bedreiging, de intimidatie: „Ieder die zich niet ter aarde nederwerpt en aanbidt, zal in de brandende vuuroven worden geworpen”. Het is alle eeuwen door weer hetzelfde: Wie zich niet laat verleiden om mee te doen, wordt gedwongen en

wie zich niet laat dwingen wordt uitgeschakeld. Er is altijd weer een beest dat hen die op de aarde wonen verleidt en er is altijd weer een macht die maakt dat allen die het beeld van het beest niet aanbidden zullen gedood worden (Openb. 13 : 14, 15).

De brandende vuuroven; het hoogtepunt van de mensenmacht en het hoogtepunt van de zelfverheffing. „Wie is de god, die u uit mijn hand zou kunnen bevrijden?” (vs 15). Babel kent goden zonder tal. En Nebukadnezar heeft erkend dat Daniëls God de God der goden en de Heer der koningen is. Maar het komt er tenslotte tóch op neer dat de menselijke macht als de allerhoogste zal gelden. Alle afgodendienst is tenslotte mensverheerlijking. Tevens is hierin de erkenning dat de goden van mensen toch werkelijk nietswaardig zijn. Wat is een god, als het mogelijk is dat een sterfelijk mens maatregelen treft waartegen zelfs de machtigste god weerloos is?

De brandende vuuroven! Het hoogtepunt van macht; sterker dan de goden. Maar tegelijk het onweerlegbare bewijs van wezenlijke machteloosheid. Want waarom is die oven er? Toch alleen omdat Nebukadnezar er bij voorbaat van overtuigd is, dat niet ieder-

Nu, zijn we geen stumperds als wij de schat van de kerk aller eeuwen ongebruikt in een zweetdoek wegleggen? Misschien komt er nog eens een tijd (en God geve het) waarin onze jongste generatie, almachtig zingend, dansend en spelend, de kerkbanken vult met nieuwe liederen voor de Heere; en ons, oude en reactionaire stumperds, de hemel inzigt!

—o—

Dan was er iemand zo naïef, dat hij het 'kerkelijk jaar' onze Bijbelbezetting en zang wilde doen bepalen. „Zo kwam de hele Bijbel stelselmatig aan de beurt” meende hij. Vergeet u het alstublieft. Want eerstens is het „kerkelijk jaar” een soort liturgische kalender voor vergeetachtigen. Tweedens komt deze kalender jaarlijks lang niet door de Bijbel heen, maar pikt daar een aantal graantjes uit. Derdens is het kerkelijk jaar een menselijke poging, om de heilsgeschiedenis persoonlijk te herbeleven, in plaats van uit haar een nieuw leven te beginnen. Ten vierde is het effect van deze herbeleving: dat de historiciteit van Gods heilsdaden de mist ingaat — maar dat ons subjectieve herbeleven belangrijker wordt dan de feitelijke vervulling van de oude profetieën. Maar niettemin — de aanhangers van het kerkelijk jaar hebben ons met een aantal kostbare liederen verrijkt. En overigens behoeft u de laatste alinea niet helemaal met de schrijver eens te zijn.

—o—

Een predikant wees er op, dat onze Bijbelbespreking en preken beeldend moeten zijn. De jonge generatie is niet (meer) getraind in logische betogen en komt daar eerlijk voor uit. Wel is de jeugd vertrouwd met stripverhalen: veel beelden, weinig woorden. Een preek voor geestelijk gehandicapten komt dan ook meestal op beelden neer. Zo gaat er niets van verloren. Ook zonder tot beeldendienst te geraken.

In de wandelgangen kon men vernemen, dat een kerk onlangs iemand durfde beroepen onder conditie, dat niet over het Nieuwe Liedboek zou worden gerept en de oude psalmberijming zou worden gezongen. De naam doet niet terzake. Zo'n kerk straft zichzelf.

Een wonder, dat niemand een opmerking maakte over de nieuwe kop van dit goede blad. De oude matrijs was versleten in 18 jaar trouwe dienst en de gelegenheid was verleidelijk om met een nieuwe lijn uit te komen. Intussen zijn de 2 visjes een kwartslag gedraaid; als een schakelaar. Boze tongen zeggen, dat het verticalisme is omgezet in een zichtbaar horizontalisme; maar daar zijn het boze tongen voor.

Enne — die jeugdige gepensioneerde, die eens wat stevigs aan onze abonnementen-uitbouw gaat doen. Wil die zich wel even melden? Stel niet uit tot morgen. Nu is het de welaangename dag. En ons blad is het waard — of niet soms?

een spontaan en vrijwillig zal meedoen. Dus moet er wat op gevonden worden om de 100% vreeders van het beeld vol te krijgen. Met verleiding alleen zal het niet gaan, dus wordt de vuuroven uitgevonden. Ziedaar het toppunt van de mensenmacht: Onwilligen dwingen tot meedoen. Dus is heel die gouden eeuw een grote mislukking. De eenheid in het menselijke vredesrijk is geen eenheid van liefde, maar komt niet verder dan de eenheid van de angst. Het is de karikatuur van het ware vredesrijk, dat Jezus Christus

brengt. Bij Hem is geen plaats voor iemand die alleen maar voor de vorm mee doet; Zijn rijk kent slechts vrijwilligers. Voor Nebukadnezar, voor heel de wereld, doet het er niet toe wat iemand denkt, wat er leeft in het hart. Het enige is meedoen, graag of niet, maar meedoen. In het echte vredesrijk is slechts plaats voor de eenheid in liefde. Wel kent de Schrift ook de dreiging, maar dat is de dreiging van het buitengeworpen worden. Vrijwillige vreugdevolle gehoorzaamheid of geen deel in het rijk van Christus.

Heere! keere van ons af

ADRIANUS VALERIUS
gedicht na de spaanse gruwelen
in Zutphen, Naarden en Haarlem

Heere! keere van ons af
U vertoorent aengesicht
En door dees verdiende straf,
Ons verblint verstant verlicht;
Dat U vriendelyck gelaet
Lichtend over ons mach staen,
En U uytverkoren saet
Eens toch mach met vreden gaen.

Toort en breydelt 's Vyants macht,
Die 't dus al in roeren stelt,
Heer! verschijs eens so met kracht
Dat hy ruymen mach het velt,
En U volck naer sulcken werck,
Veylig eenmael opgaen mach
In U lieve heyl'ge Kerck
U te loven nacht en dag.

Doch so 't U believen sal
Dat ghy ons noch langer sult
Laten in ons ongeval;
Geef ons Heere toch gedult,
En laet Uwen wil geschien:
Want Ghy seker en gewis,
Best Kont weten en voorsien
Wat ons meest van noden is.

„Open brief”

Beste Henk,

Mijn vorige brief eindigde met een opmerking over een „stukje paradijs”. Je mag dus verwachten, dat ik daar iets meer van vertel. Gelukkig ben ik een simpele ziel, niet exegetisch of dogmatisch onderlegd, wel in de praktijk gevormd, maar daar vertel ik later nog wel eens iets over.

Vanwege dat niet zo goed onderlegd zijn probeer ik de bijbel goed te begrijpen. Ik bedoel ook: bijbels te denken. Er zijn natuurlijk een heleboel zaken die door mij niet begrepen worden, maar daar ga ik niet onder gebukt. Het scheppingsverhaal geeft mij geen moeite. God heeft dat aan ons verteld en het is fijn dat daarmee een tipje van een sluier

wordt opgelicht, voldoende om Gods grootheid te zien. Als de hele wordingsgeschiedenis van de aarde opgeschreven zou zijn, zou het wel een ontstellend dik boek worden. In dat dikke boek passen die paar hoofdstukken uit de bijbel. Waar ze nu precies ingepast moeten worden, weten we niet, maar ze passen er in. Hier de ene tekst, daar een andere tekst. Om dat scheppingsverhaal verder te vertellen, bijbels verder te vertellen, kan wel wat overgeslagen worden. Dat mag ook wel als dat inpassen maar erkend wordt en we niet beginnen met het plaatsen van vraagtekens.

Nu mijn simpel scheppingsverhaal. Toen God de bloemen had geschapen stonden ze mooi in bloei. Het was een rijkdom van kleur en geur, maar ze stonden zo stil. Ze knikten en bewogen wat met de wind, maar verder niets. Ook het geruis van de wind door de bomen was wat eentonig. God heeft toen dieren gemaakt, dat gaf wat leven en beweging. Maar als God dan kwam kijken kwamen die dieren wel naar Hem toe en kon God misschien zeggen:

ho ho, niet zo dringen, maar ze vroegen niets aan God. God stond alleen tussen die mooie bloemen en die mooie dieren.

God was totaal anders. Toe is God een waagstuk begonnen. Hij wilde iets hebben om mee te praten, om mee te overleggen. Iets wat erg veel op Hem zelf leek. Toen heeft hij mensen gemaakt, die konden praten en denken.

Als God dan 's avonds nog eens ging kijken dan kwamen die mensen naar Hem toe en konden ze met zijn drieën praten: God, Adam en Eva. Dat was fijn. God kon vertellen waarom Hij die plant zo en de andere plant weer anders had gemaakt en hoe de dieren met elkaar omgingen. Ja en nu komt er een stukje fantasie, maar misschien Bijbelse fantasie? Dan gingen Adam en Eva zingen „O Here onze God hoe verheven is Uw naam over de hele schepping”.

Zeg, Henk, als we dat nu met elkaar zingen, midden in het bos of in de wei of aan het strand „menens zingen”, dan is er nu een stukje Paradijs terug. Jammer dat God dan toch zo ver weg is. Jammer?

Ik weet het niet, want in het bos liggen die omgewaaide bomen en aan het strand die dooie vissen en de sloot bij de wei stinkt zo en die boer staat het zweet op het gezicht en morgen gaan we weer werken in een leugenwereld en de krant staat vol met narigheid en dat past niet in het Paradijs van God.

Maar ik ben even afgedwaald van het Paradijs-van-vroeger naar een klein „stukje” Paradijs-van-nu. God, Adam en Eva, met elkaar in een harmonieuze discussie. Waarover weet ik niet. De bloemen stonden stil en de dieren zeiden niets, maar nu had God vrienden, discussiepartners die Hem begrepen en aan wie Hij zijn werk kon toevertrouwen. Dit is toch wel Bijbels, want God discussieert zelfs nadat alles fout gegaan is met Abraham, met Mozes, met Elia en anderen. De Profeten zeggen soms nee tegen God en dan wordt God niet kwaad. Denk maar aan Jona. Wat heb ik nu gewonnen? Heel veel: een stukje Paradijs en een God die onze vriend is.

Idee

B. GOUDZWAARD — OEGSTGEEST

Ombuiging van de economie

(slot)

■ ECONOMISCHE DWANG EN ECONOMISCHE VRIJHEID

Nu moet stellig worden gezegd, dat in bestaande maatschappelijke systemen een wezenlijke barrière ligt voor het komen tot verantwoorde gedragingen. Toegesplitst op de economische orde waarin wij leven kan worden gezegd, dat die orde inderdaad in veel opzichten dichter staat bij de eerste reactie waarover wij spraken — die van het onbeperkte voortgaan met economische expansie en technologische exploitatie — dan bij de tweede reactie, die van het verantwoord rentmeesterschap van elkeen die in en bij deze economische orde betrokken is. Rentmeesterschap wil immers zeggen: eerst dat doen, wat je schuldig bent aan je naaste, wat nodig is voor het behoud van de natuur en dan pas toekomen aan de vraag, wat er voor onszelf aan economische groei en omzetvergroting, en dan pas toekomen aan de vraag, of we nog wat voor ontwikkelingshulp willen missen, in hoeverre we nog wat kunnen doen aan de schade die daardoor aan de natuur om ons heen is aangericht. In die stijl zijn wij gewend geraakt te consumeren en te produceren; en vele reclame-uitingen gaan ons in die stijl ook voor. In die stijl streven ook veelal ondernemingen naar afzetgroei, vakorganisaties naar inkomensgroei, en consumenten naar welstandsgroei. Daarom staat de economische orde, waarnaar wij zo graag met een scheef hoofd verwijzen, dichter bij onszelf en wat ons ten diepste beweegt dan wij vaak onszelf en elkaar willen toegeven.

Maar die economische orde is er, en ze leeft als het ware vanuit haar eigen bezieling, nu wij onze geest op haar hebben gelegd. En dat betekent, dat een omkeer naar een andere economische wereld- en levensstijl allerm minst een sinecure is. Het vliegwielt werkt als het ware in de andere richting. Toch zal dat ons niet moedeloos mogen maken. Want evenals de huidige economische orde met haar drang tot uitbreiding geest is van onze geest — kan het niet anders, of bij een andere gerichtheid van onze eigen werk- en levensstijl gaan zich ook wijzigingen in de economische orde voltrekken en/of in de economische processen, die zich in die orde afspelen.

Een enkel simpel voorbeeld kan dat duidelijk maken, aansluitend bij wat ook praktische ervaring is. Van consumenten wordt verondersteld, dat zij bij de vergelijking van de aangeboden producten alleen letten op de prijs, en op de kwaliteit zoals die hen wordt aangeprezen. Maar wanneer nu een deel van de consument, en daartoe voorgelicht door b.v. consumentenorganisaties of vrouwenorganisaties, andere factoren mee een rol laten spelen in hun consumptiegedrag — en er b.v. blijkt van geven, iets meer te willen betalen voor producten, die met minder milieuverontreiniging zijn voortgebracht, en waarbij is gemikt op zo lang mo-

gelijke levensduur? Wel, dan kan het niet anders, of dat gaat het aanzijn geven voor de opkomst en uitbouw van een deel van het bedrijfsleven, dat daarop inspeelt. Want die vorm van bedrijvigheid is ineens meer rendabel geworden. Consumenten en verantwoordelijkheid dragen horen bij elkaar — ook al lijkt heden ten dagen vaak het omgekeerde tot de hoogste wijsheid te behoren. Wanneer 10% van de Nederlandse consumenten 2 cent per ei over heeft voor het waarmerk, dat de eieren afkomstig zijn van kippen die niet zijn opgesloten in legbatterijen — wel, dan ontstaat ook bij diverse boeren de animo, om dienovereenkomstig op een andere produktiewijze om te schakelen. En wanneer 20% van de Nederlandse huisvrouwen er blijk van geeft, fosfaatvrije wasmiddelen duidelijk te verkiezen boven niet forsaatvrije, ook al wordt de was daar iets minder wit door — dan stimuleert dat wasmiddelenfabrikanten hun research wat minder te richten op de aanmaak van milieuvervuilende superwitmakers, en wat meer op de productie van een milieuvriendelijk product. En denkt u, dat de inkoopafdelingen van de grootwinkelbedrijven het zich niet aan zouden trekken, wanneer diezelfde 20% van de Nederlandse consumenten blijk zouden geven rekening te houden met de vraag, in welk deel van de wereld en onder welke omstandigheden hun koffie, thee en bananen zijn geproduceerd?

Consumenten — dat is het gebruiken van een onvermoed krachtig wapen, waarvan het een sport zou kunnen zijn, het zo goed en verantwoord mogelijk te hanteren. Consumenten — dat betekent de ene vorm van bedrijvigheid aanwakkeren, en de andere afremmen. Zou het zo hanteren van dit wapen ons niet veel meer voldoening geven dan onze afgeplatte consumptiestijl dat op dit ogenblik doet? Waarom zouden wij b.v. wél in het politieke leven van onze stem gebruik maken om mee richting aan te geven, en dat met onze economische stem — ons besteedbaar inkomen, niet doen, maar klakkeloos de steeds suggestiever wordende reclame volgen? Misschien zou een afschaffing van de STER-reclame op de televisie een van de wegen kunnen zijn, waarlangs onze hedendaagse consumptiestijl althans gedeeltelijk van afgeplat ondoordacht handelen zou worden bevrijd.

■ HET ARGUMENT VAN DE ONMOGELIJKHEID

Een argument, dat het in het algemeen goed doet, is dat van de onmogelijkheid nieuwe, andere wegen in te slaan. Een bekend betoog is b.v. het volgende: wanneer een belangrijk deel van de consumenten eenvoudiger zouden gaan leven, bewuster zouden consumeren, wegwerpgoederen meer zouden vermijden, enz. — dan zou de onmiddellijke weerslag daarvan een toenemende werkloosheid zijn. Want ons maatschappelijk bestel is nu eenmaal ingesteld op zowel een jaarlijks stijgend inkomen als een jaarlijks toenemende consumptie. Zakt die in, dan verliezen bedrijven hun afzet, en treedt onherroepelijk een vergroting van de **werkloosheid** in. Met andere woorden: U kunt het wel willen, maar het gaat niet.

Het is een redenering, waarop wel het een en ander aan te merken is, maar die toch een reëel probleem oproept. Want, zoals reeds is opgemerkt: het **vliegwielt** van onze samenlevingsorde werkt inderdaad in de richting van een onverkorte toeneming van onze expansie. Er zullen dus ongetwijfeld bepaalde moeilijkheden ontstaan. En die moeilijkheden zullen des te groter zijn, naarmate de veranderingen in onze stijl van produceren, consumeren en distribueren fundamenteeler zijn en zich in korte tijd zouden voltrekken. Een eenvoudiger en kritischer consumptiestijl, gepaard gaande met een productiestijl, die anders gericht is t.a.v. milieu en grondstoffenverbruik, en waarin kwaliteitsproductie het gaat

winnen van kwantiteitsproductie — dat zijn zaken, die wel het een en ander in beweging zetten. Toch moet worden gezegd, dat de zorg voor een scherpe toeneming van de werkloosheid hier stellig niet de bovenaan toe behoort te voeren.

Veeleer is het zo, dat de huidige hoge werkloosheidscijfers er b.v. een teken van zijn, dat wij juist niet op de **oude** voet kunnen doorgaan! Want die hoge werkloosheid komt met name voort uit een te snelle vervanging van arbeid door kapitaal (onze machines), en die te snelle vervanging is op haar beurt weer in de hand gewerkt door zeer snelle loonkostenstijgingen. Het is derhalve onze 'oude' levensstijl, in de zin van een voortdurende jacht naar meer, die aan de huidige werkloosheid wel eens mede schuldig zou kunnen staan.

Maar bovendien mag niet worden vergeten, dat die eventueel nadelige effecten van een eenvoudiger levensstijl aanmerkelijk minder kans hebben naarmate de overheid beter op deze veranderingen inspeelt. Indien er b.v. een stuk 'consumptie-uitval' plaats vindt, omdat de consumenten tot een milieu-kritischer en eenvoudiger consumptiepatroon overgaan — wat ligt er dan meer voor de hand dan dat de op deze wijze vrijkomende productiemogelijkheden worden aangewend voor voorzieningen op het gebied van milieuzuivering en het opnieuw gebruiken (terugwinning) van grondstoffen? Wat aan 'werk' wegvalt in de ene sector van het bedrijfsleven, ontstaat zo in de andere, in de 'milieu'-sector. En indien de productiestijl een scherper accent verkrijgt in de richting van **kwaliteitsproductie**, zouden ook wel eens arbeidsmogelijkheden in het productieproces kunnen terugkomen, die wij niet meer voor mogelijk hielden; arbeidsmogelijkheden die niet alleen de zorg voor werkloosheid verminderen, maar bovendien een vorm van arbeid inhouden, die meer menswaardig is dan van veel arbeid in sterk gemechaniseerde productieprocessen kan worden gezegd.

Maar hiermee komt in plaats van de zorg voor toenemende werkloosheid wel 'n andere zorg meer centraal te staan. Want indien inderdaad 'n groter deel van onze productieve mogelijkheden besteed gaat worden aan milieuzuivering, en indien daarnaast in de productieprocessen — zelfs de kwaliteitsproductie meer accent krijgt, en hier en daar zelfs een stuk **ontmechanisering** gestalte krijgt — dan zijn dat allemaal ontwikkelingen, die maken dat er in totaal **minder** verkoopbare producten worden voortgebracht dan anders te voorzien zou zijn geweest. Maar zullen wij dat wel nemen — arbeiders, beampten, ondernemers? Of handhaven we dan de eis, dat ons 'reële' inkomen tenminste even snel moet blijven doorgroeien als tot nu toe het geval is geweest?

■ WILLEN WIJZELF?

Indien dat laatste zich voltrekt — dus dat wij allen niet van ons financieel vooruitzicht op een stijgend inkomen willen afstappen — dan is de slag verloren nog voordat die eigenlijk begonnen is. Want u begrijpt wat er dan gebeurt: dan worden in de winkels en op de markten minder producten aangevoerd, maar dan komt daartegenover een op geen enkele wijze verminderde vraag naar die producten te staan. En als de vraag groter is dan het aanbod, gaan zoals u weet de prijzen stijgen. Een versterkte neiging tot **inflatie** — dat is, wat ons hier met name, en meer dan een mogelijke werkloosheidsdreiging, met zorg vervullen moet.

Maar uit de beschrijving van de manier, waarop die inflatie, die extra prijsstijging, kan ontstaan, is hopelijk tegelijkertijd duidelijk geworden, dat die niet als een onontkoombaar noodlot op ons valt. Nee, die extra inflatie ontstaat pas, wanneer wij als inkomenstrekkers niet de consequenties willen trekken uit wat we als consument begonnen zijn; of, met andere woorden, wanneer we wel wat kritischer en soberder willen consumeren, maar toch eigenlijk daaruit niet de conclusie willen trekken, dat we dan ook wel wat minder behoeven te verdienen. Inflatie ontstaat, wanneer mensen en samenlevingen onder de consequenties van hun eigen handelen uit willen. Zo komt ook hier weer tot uiting, dat het onze **eigen** levensstijl is, die beslist.

C. VEENHOF — KAMPEN

Persschouw

■ „De kleine ijzervreter”

Wie denkt aan „Nederland in oorlogstijd” en daar iets van af weet denkt ook vast en zeker aan prof. Gerbrandy, de minister-president in Londen. Hij was een man „als uit ijzer gegoten”. Met de inzet van alles heeft hij gezwogen voor de bevrijding van ons land waaraan hij vast geloofde.

Een paar weken geleden kwam mij een nummer van De Telegraaf onder ogen waarin Erik Hazelhoff Roelfsema een artikel over Gerbrandy had geplaatst. Hazelhoff Roelfsema is de schrijver van het

bekende boek „Soldaat van Oranje”. Hij was een van de dapperste en stoutmoedigste verzetsstrijders. Meermalen stak hij van Nederland naar Engeland over en omgekeerd. Later was hij adjudant van Koningin Wilhelmina. Hier is zijn verhaal. Wij mogen mannen als Gerbrandy niet vergeten.

„Toen het er op aan kwam, hebben ze zich allemaal achter mijn rokken verscholen”, zei koningin Wilhelmina in 1941 over haar ministers in Londen. Het ging over het ontslaan van de minister-president, jhr. De Geer, een defaitistische oude man die niets liever wilde dan terug naar bezet Den Haag, naar het Plein en de Witte, en de geallieerde weerstand tegen Hitler allemaal maar tijdrovende flauwe kul vond.

Zijn kabinet trachtte hem manmoedig de hand boven 't hoofd te houden, wat de Koningin razend maakte, en toen het zich eindelijk gewonnen gaf werd minister Van Kleffens afgevaardigd haar te overreden om het dan tenminste „fortiter in re suaviter in modo” te doen. „Ik

sprek geen Latijn”, beet Wilhelmina hem toe, „maar er is een Nederlands spreekwoord dat zegt „zachte heelmeesters maken stinkende wonden”.

„De Zeeleeuw”

De Geer vloog de laan uit, en uit dit dieptepunt van ons parlementair verleden trad als zijn opvolger een man naar voren die zich fysiek het gemakkelijkst achter de rokken van de Koningin had kunnen verschuilen — hij was maar één meter veertig lang — maar die haar integendeel altijd recht in de ogen heeft gekeken. In Nederlandse kringen stond hij bekend als „de zeeleeuw”, Winston Churchill noemde hem „Cherry Brandy”, Hitlers fantasie bracht het niet verder dan „dieser Professor”; maar op het standbeeld dat we dit jaar voor hem gaan oprichten komt zijn volle, fiere, Friese naam te staan: Pieter Sjoerd Gerbrandy.

Wat hij op staatkundig gebied heeft gepresteerd, kunnen anderen beter beoordelen dan ik. Mijn herinneringen aan professor Gerbrandy zijn van persoonlijke aard en onwezenlijk vervlochten met bombardementen, torpedoboten, geheime besprekingen, Secret Service, nachtelijke landingen, watervliegtuigjes, alles waarvoor je zou verwachten dat een politicus op leeftijd ontzet terug zou deinsten. We kwamen met elkaar in contact in het najaar van 1941, kort nadat ik als Engelandvaarder in Londen was aangekomen.

Ik probeerde steun te vinden voor een plan om 's nachts met bootjes over de Noordzee op bezet Holland te gaan varen. De Koningin, die smachtte naar nieuws uit Nederland, zag er wel wat in, hetgeen tot de onvermijdelijke vraag leidde wie dat allemaal met zijn ministeriële verantwoordelijkheid moest dekken. „De zeeleeuw”, opperde prins Bernhard prompt. „Dat is de enige die er de lef voor heeft”.

Bombardementen

Lef had de kleine minister-president zeker, zowel moreel als lichamelijk. Toen ik de volgende avond informeel m'n opwachting bij hem ging maken, in z'n kamer in het gammele Brown's hotel middenin het zwaar-geteisterde West End, ontging het me niet dat hij ondanks de bombardementen in het hartje van Londen was blijven wonen; terwijl zijn ambtgenoten hun heil in de veilige voorsteden hadden gezocht.

Ik had weinig ervaring met hoogwaardigheidsbekleders en verwachtte dat de minister-president, hoofd van de Anti-Revolutionaire Partij, zwaar gereformeerd natuurlijk, een stugge steile Fries zou blijken. Plotseling stond hij voor me, z'n kamer binnengestapt vanuit de badkamer. Zijne Excellentie, nog stomend van het warme bad, was gekleed in een handdoek, die hem om de lendenen strak rond z'n bolle buikje spande. Z'n kortharige, kogelronde hoofdje verhief zich parmantig uit de tengere schouders, boven een massale hangsnor keken zijn blauwe ogen onvervaard de wereld in. Deze hele verschijning had onder mijn uitgestrekte arm door kunnen lopen, een ijzervreter in miniatuur. Hij zag er engelachtig uit. Niettemin nam hij die avond de hele, verstrekkende, menselijke bezwaarlijke en politiek riskante verantwoordelijkheid voor onze geheime landingen in Nederland op z'n smalle schouders.

Puurheid

Het had me niet hoeven verbazen, Pieter Gerbrandy werd voortgezweept door dezelfde felle drijfveren die ons naar Engeland hadden doen oversteken. Zijn kracht was de puurheid van zijn beweegredenen. In het Londense wereldje van zelfzucht en intrige had hij geen ambities, persoonlijke of andere, behalve de brandende begeerte de moffen ons land uit te meppen en onze vrijheid hersteld te zien.

Hij was Nederlands oorlogs-premier bij uitstek, want van zijn om andere reden daartoe ongeschikte socialistische collega Jan van de Tempel, nooit aan de uiteindelijke overwinning getwijfeld. Hier zag hij zijn taak, verder dan dat keek hij niet. Het was genoeg. In de machtsverhouding met de ko-

ningshuis vertegenwoordigde hij meer dan enig ambtgenoot het door omstandigheden uitgeholde parlementaire overwicht. Bij afwezigheid van de volksvertegenwoordiging moesten de ministers terugvallen op de kracht van hun persoonlijkheid en wat dat aanging lustte Wilhelmina ze rauw, met huid en haar.

Ook minister Gerbrandy, Oranjeklant als hij was, kon de Koningin niet aan, maar hij was eerlijk en koppig en in tegenstelling met de meeste anderen niet bang voor haar. Juist om deze redenen waardeerde zij hem en in de oorlog stonden ze zij aan zij. Maar Koningin Wilhelmina zag verder in de toekomst en daar kon of wilde hij haar niet volgen. Toch geloof ik dat de verkoeling die tussen hen ontstond meer beïnvloed werd door overeenkomstige dan tegenstrijdige karaktereigenschappen.

Kort na de bevrijding ben ik aanwezig geweest bij een bespreking tussen hen beiden in Ulvenhout bij Breda. Professor Gerbrandy was net afgetreden als minister-president, ik had hem als adjudant van Koningin Wilhelmina bij haar binnengeleid en was om een of andere reden aangehouden. Ook het onderwerp van de discussie is me ontschoten, maar de opvallende koele toon bleef me bij.

Ik zie ze nog zitten, tegenover elkaar aan de theetafel, twee kleine geweldenaars, beiden volkomen gemotiveerd door liefde voor hun volk, beiden onwrikbaar in hun eigen overtuiging. „Ik heb het grootste respect voor de heer Gerbrandy”, zei de Koningin later tegen me in een van die ontboezemingen welke in die dagen typerend voor haar waren, „maar hij kan wel erg koppig zijn”. Ik wed dat ze hem de woorden uit de mond nam.

Pieter Sjoerd Gerbrandy krijgt een standbeeld en ik weet eigenlijk niet waarom. Ik ben ervóór, omdat ik hem in Engeland heb leren kennen als een dappere, eerlijke, aardige Nederlander. Wat hij betekent voor het Nederlandse volk, dat in zijn regeringsperiode onder de Duitse bezetting zat, weet ik niet. Maar het is duidelijk dat hij zich in Nederlandse harten, als in het mijne, een plaats heeft veroverd. En is dat niet de beste reden van allemaal?

Persberichten

Vrouwencontactdag 1975

Deze zal gehouden worden zaterdag 13 september a.s. in de mooiste zaal van de mooiste plaats in Twente: Enschede.

Nadere berichten volgen nog, maar noteert u vast: Om te onthouden: 13 september dag voor de vrouwen.

Plaatselijke kerkbladen worden verzocht dit bericht door te geven.

De Reg. Comm. Enschede, p.a. Mevr. A. Kiers-v. d. Herberg, Berghuizenbrink 18, Enschede. Tel. 053-763844.

Gereformeerde Sociale Akademie te Ede

Het bestuur van de Akademie belegt op D.V. zaterdag 7 juni 1975 opnieuw een studie/ontmoetingsdag in het conferentiecentrum „De Aker”, Kerkplein 4 te Putten.

Aanvang 10.30 uur.

Naast informatie over de Akademie wordt het onderwerp behandeld: „Communisme als religie”. Referent: Prof. C. Veenhof te Kampen.

Aanmelding — liefst vóór 2 mei 1975 — bij de secretaris: W. Huijzer, Postbus 9019, Dordrecht. Verdere informatie wordt u dan toegezonden.

Belangrijke nieuwe uitgaven:

De Mei-oorlog 1940

(de Duitse Pinksterveldtocht tegen Nederland in beeld)
door Hans Bredewold en Jacob Zwaan.

112 onbekende foto's (o.a. 40 van Bredewold en 40 van Rijksinstituut Oorlogsdocumentatie) met toelichting en vele authentieke bulletins en kranteberichten. Groot formaat (20 x 28 cm). In harde band. Een uniek document dat op de TV, in het journaal en alle kranten grote publiciteit krijgt. 128 pag. f 20,—.

Geuzenliedboek 1940-1945

Dit befaamde boek wordt door ons, op wens van het Ministerie van CRM, herdrukt. Van de redacteurs in oorlogstijd leven thans nog Dra M. G. Schenk en dhr H. M. Mos. Zij hebben met medewerking van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en het Letterkundig Museum bij de meeste gedichten thans bio- en bibliografische notities kunnen maken over de dichters. 288 pagina's. Paperback, mooi papier. f 10,—.

Nederland in de branding

Een ontdekkend overzicht van de stand van zaken op vele terreinen van onze samenleving. Een christelijke visie op de problemen van dit moment door bekwame auteurs. Redactie Drs J. Klatter.
Royaal formaat (16 x 24 cm) 352 pagina's. f 29,50.

Rik Valkenburg

Wat dunkt u van Israël?

Gesprekken met 6 theologen en met Huib Verweij over de geestelijke vragen rondom Israël. 180 pagina's. Paperback. f 18,90.

D. J. Couvée

De worsteling om de zoon

Het leven van Abraham tegen de achtergrond van Ur, Kanaän, Egypte. Een opvallend mooi boek. 130 pagina's. Paperback. f 10,—.

B. G. Henning

Jerusalem. Wandelen door straten en eeuwen

Rijk geïllustreerd (160 fraaie tekeningen) en zeer boeiende, deskundige tekst. Een boek van hoge klasse. Formaat 19 x 24½ cm. Heel mooi uitgevoerd. Gebonden f 20,—.

Prof. Dr. Ir. H. van Riessen e.a.

Macht en onmacht van de 20ste eeuw

Vier belangrijke opstellen over de tijd die wij beleven, van de professoren Van Riessen, Goudzwaard, Rookmaaker en Van der Hoeven. 148 pagina's f 12,50.

René Reborn

Heer, leer ons bidden

Een verrijkende, praktisch gerichte meditatie over het 'Onze Vader', hoeksteen voor het voornaamste stuk der dankbaarheid. 64 pagina's f 12,50.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

Uitg. Buijten & Schipperheijn - Amsterdam

Valkenburgerstraat 106. Tel. 020-236612. Postgiro 22960.

(Als u adresseert: Buijten & Schipperheijn, Antwoordnummer 2225, Amsterdam, behoeft op de envelop geen postzegel geplakt te worden)

DE E.O. HEEFT 'N TAAK

U EIGENLIJK OOK

De E.O. heeft als taak het uitdragen van het Evangelie. Via de media van deze tijd, radio en televisie. Daarbij houdt de E.O. vast aan de Bijbelse normen, in contrast met het normverval en zedeloosheid van deze tijd. Die taak kan de E.O. niet alléén uitvoeren. Uw hulp is daarbij hard nodig. U helpt ons pas echt, als u lid wordt of minstens een abonnement op Visie neemt. Wanneer u vandaag nog de bon invult en opstuurt, kunnen we vanaf morgen méér mensen met het Evangelie bereiken. Samen.

Wanneer u zich nu abonneert op ons programmablad „Visie” ontvangt u de eerste 5 nummers gratis.

S.v.p. invullen en in open envelop opsturen naar E.O., Antwoordnummer 80, Hilversum. U hoeft géén postzegel te plakken.

Gewenste hokje zwart maken.

- ☐ Ik abonneer mij op Visie, het programmablad van de E.O., voor f 7,— per kwartaal.
☐ Ik geef mij op als contribuant voor f 10,— per jaar (zonder programmablad).

Naam Adres

Woonplaats Handtekening

Voor betaling ontvangt u een accept girokaart!

LUNTEREN

van 28-6 tot 12-7
aangeboden onze

GERIEFELIJKE WONING

voor 5 personen aan de
rand van het dorp, vlak bij
het bos.

Tel. 08388-2649.

Een vertrouwd (en goedkoop) adres
voor

GELD LENEN

Kantoor Spijkerboer - Elburg
(ook voor „moeilijke zaken”)

Meeuwenmaatstraat 5 - Tel. 05250-1751

PLAATS
UW FAMILIEBERICHTEN
IN DIT BLAD!

Welke prof.,
predikant of kandidaat,
kan Geref. Kerk van
HEERDE helpen in de

WOORDDIENST

van 15 juni a.s. (v.m./evt.
gehele dag)?

Scriba: Julianalaan 3, Heerde.
Tel. 05782-1317.

Drukkerij »Steenbergen«

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerwerk

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Redactieleden

Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Ds E. R. Postma
Ds H. Smit
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Postbus 7176
te Amsterdam.
Redactie-assistent
K. Muller

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 27,50 per jaar
f 14,— per halfjaar
f 7,25 per kwartaal
Buitenland: Europa
en zeepost f 30,—;
Luchtpost f 50,—

Geref. Persvereniging „Opbouw”

Abonnementenadministratie
Pasteursingel 29b,
Rotterdam-7
Tel. 010-153703
Giro 40 49 45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.